AHOLINI IJTIMOIY HIMOYA QILISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Saydullayeva Dinora Atabekovna
Urganch Ranch texnologiya universiteti 2501 - "Iqtisodiyot" guruhi magistratura talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.20696496

Annotatsiya. *Ushbu maqolada bozor iqtisodiyoti sharoitida aholini ijtimoiy himoya qilish tizimi, uning zaruriyati va o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Shuningdek, bozor iqtisodiyoti sharoitida aholini ijtimoiy himoya qilish tizimi tadqiqiga qaratilgan xulosa yoritilgan.*

Аннотация*. В данной статье рассматривается система социальной защиты населения в условиях рыночной экономики, ее необходимость и специфические особенности. Также приводятся выводы по результатам исследования системы социальной защиты населения в условиях рыночной экономики.*

Abstract*. This article discusses the system of social protection of the population in a market economy, its necessity and specific features. It also provides a conclusion on the study of the system of social protection of the population in a market economy.*

Kalit so'zlar. *Aholi, ijtimoiy himoya qilish, tizim, ijtimoiy himoya qilish tizimi, takomillashtirish.*

Ключевые слова. *Население, социальная защита, система, система социальной защиты, совершенствование.*

Key words*. Population, social protection, system, social protection system, improvement.*

Aholini ijtimoiy himoya qilish har qanday davlatning muhim vazifasi bo'lib hisoblanadi. Chunki, ijtimoiy himoya tizimi fuqarolarning munosib hayot kechirishi, ularning huquq va manfaatlarini ta'minlash hamda ijtimoiy xavf-xatarlardan muhofaza qilishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuasini anglatadi. Ushbu tizim tarkibida aholi daromadlari o'rtasidagi tafovutlar, ishsizlik, nogironlik, qarilik va boshqa ijtimoiy muammolarning mavjudligi ijtimoiy himoya tizimini doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab etadi. amonaviy sharoitda ijtimoiy himoya esa kam ta'minlangan aholi qatlamlarini qo'llab-quvvatlash va inson kapitali rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va aholi farovonligini oshirishga ham xizmat qiladi. Shu bois, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida namoyon bo'ladi.

Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirish yuzasilan turli tadqiqotlar olib borilgan. Bu borada zamonaviy iqtisodiyotda samarali ijtimoiy himoya tizimi zarur bo'lib, u "inson uchun iqtisodiyot" bo'lishga qaratilgan. Ya'ni, ushbu tizim har bir insonning ijtimoiy-iqtisodiy holatidan yoki u mansub bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy guruhdan qat'iy nazar, uning mehnat salohiyatidan foydalanish imkonini beradi [1]. Shunisi e'tiborga loyiqki, asosiy yo'nalish aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirish qatorida unga oid odilona siyosat olib borish talab etiladi. Unga binoan, ijtimoiy sohani yaxshilash bo'yicha yangi siyosat va islohotlarni amalga oshirishni rejalashtirgan har qanday davlat fuqarolarni ushbu siyosat va islohotlarga asosiy ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida hisobga olishi kerak [2]. Undan tashqari, mamlakatimizda kam ta'minlanganlik holatlarini cheklashga qaratilgan siyosatni amalga oshirish belgilangan. Ushbu

siyosatni amalga oshirish uchun qishloq joylarda yangi samarali ish o‘rinlari tashkil etadigan chora-tadbirlarni yanada kuchaytirish zarur [3]. Biroq, ijtimoiy himoya dasturlari past va o‘rta daromadli mamlakatlarda keng tarqalmoqda. Bu borada ular faoliyat yuritayotgan muhitga mos keladigan o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘ladilar [4].

Darhaqiqat, ijtimoiy himoya tizimi aholining turli qatlamlarini ijtimoiy xavflardan muhofaza qilishga qaratilgan iqtisodiy, huquqiy va tashkiliy chora-tadbirlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu tizimning asosiy maqsadi insonlarning hayot sifati va turmush darajasini yaxshilashdan iborat bo‘ladi. Ya’ni, ijtimoiy himoyaning ahamiyati aholining ehtiyojmand qatlamlarini moddiy qo‘llab-quvvatlash, kambag‘allik darajasini qisqartirish, aholi daromadlarini barqarorlashtirish, ijtimoiy tenglik va adolatni ta’minlash, mehnatga layoqatsiz fuqarolarni muhofaza qilish va jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni saqlash kabilarda namoyon bo‘ladi.

Bugungi kunda ijtimoiy himoya tizimi pensiya ta’minoti, ijtimoiy nafaqalar, ijtimoiy xizmatlar, bandlikni ta’minlash dasturlari, tibbiy xizmatlar va boshqa yo‘nalishlarni qamrab oladi. Biroq, iqtisodiyotdagi o‘zgarishlar, globallashuv jarayonlari va mehnat bozoridagi yangi talablar ijtimoiy himoya tizimiga yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Aholi sonining ortishi, urbanizatsiya jarayonlari, demografik o‘zgarishlar hamda iqtisodiy xavflar ijtimoiy siyosat samaradorligini oshirishni taqozo etadi. Buning uchun zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, ehtiyojmand oilalarni aniqlash tizimini takomillashtirish va ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish talab etiladi.

Shuningdek, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirishning asosiy sabablari quyidagi yo‘nalishlardan iborat bo‘ladi:

birinchidan, kambag‘allik va ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish zarurati. Bu borada ayrim aholi qatlamlarining daromadlari yetarli emasligi ularni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni talab qiladi.

ikkinchidan, aholining zaif qatlamlarini samarali himoya qilish lozimligi. Unga asosan, pensionerlar, nogironligi bo‘lgan shaxslar, yolg‘iz keksalar va ko‘p bolali oilalar davlatning doimiy e’tiborida bo‘lishi kerak.

uchinchidan, ijtimoiy yordamning manzilliligini ta’minlash muhim ahamiyatga ega. Bu bo‘yicha yordam haqiqatan muhtoj bo‘lgan shaxslarga yetib borishi lozim.

to‘rtinchidan, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ijtimoiy xizmatlar sifatini yaxshilash zarur.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

1) Manzilli ijtimoiy yordamni kuchaytirish: Ushbu manzilli yordam orqali davlat mablag‘lari haqiqatan ham ehtiyojmand aholi qatlamlariga yo‘naltiriladi. Buning uchun aholining daromadlarini aniq baholash tizimini joriy etish, ehtiyojmand oilalarning yagona elektron reestrini shakllantirish, ijtimoiy nafaqalarni tayinlashda shaffoflikni ta’minlash va inson omilini kamaytirish orqali korrupsiya holatlarining oldini olish zarur.

2) Pensiya tizimini modernizatsiya qilish: Bu borada aholining qarishi va umr ko‘rish davomiyligining ortishi pensiya tizimini takomillashtirishni talab etadi. Pensiya tizimini rivojlantirish uchun pensiya miqdorlarini inflyatsiya darajasiga mos ravishda indeksatsiya qilish, pensiya jamg‘armalarining moliyaviy barqarorligini ta’minlash, fuqarolarning ixtiyoriy pensiya jamg‘armalarida ishtirokini rag‘batlantirish va pensiya tayinlash jarayonlarini raqamlashtirish lozim.

3) Bandlikni ta’minlash va ishsizlikni kamaytirish: Bu bo‘yicha barqaror daromad manbai insonlarning davlat yordamiga bo‘lgan ehtiyojini kamaytiradi. Ushbu maqsadda yangi ish o‘rinlarini

yaratish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, kasb-hunarga o‘qitish markazlari faoliyatini kengaytirish hamda yoshlar va xotin-qizlar bandligini oshirish choralarini ko‘rish lozim.

4) Nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash: Mazkur nogironligi bo‘lgan shaxslar huquqlarini ta’minlash va ularning jamiyat hayotida to‘liq ishtirok etishi uchun yetarli shart-sharoit yaratish asosiy masala bo‘lib qaraladi. Bu sohada inklyuziv ta’limni rivojlantirish, maxsus infratuzilmalarni yaratish, reabilitatsiya xizmatlarini kengaytirish va mehnat bozorida teng imkoniyatlarni ta’minlash muhim ahamiyatga ega.

5) Tibbiy va ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish: Aholining salomatligini ta’minlash uchun ushbu tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish ijtimoiy himoya yo‘nalishi bo‘lib hisoblanadi. Buning uchun tibbiyot muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, zamonaviy diagnostika va davolash usullarini joriy etish, birlamchi tibbiy xizmatlar sifatini oshirish va ijtimoiy xizmat ko‘rsatish muassasalari faoliyatini takomillashtirish talab etiladi.

Shular bilan birgalikda, aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirish muhim masala sifatida qaralar ekan, O‘zbekistonda aholini ijtimoiy himoya qilish sohasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. So‘nggi yillarda ijtimoiy yordam va xizmatlarning manzilliligini ta’minlash, kambag‘allikni qisqartirish hamda aholi turmush darajasini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar kuchaytirildi.

Ijtimoiy himoyaning yagona axborot tizimlari joriy etilmoqda, pensiya va nafaqalarni tayinlash jarayonlari soddalashtirilmoqda. Kam ta’minlangan oilalarni qo‘llab-quvvatlash, yoshlar va xotin-qizlarni ish bilan ta’minlash bo‘yicha davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Nogironligi bo‘lgan shaxslarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, ularning ta’lim olishi va mehnat qilish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan choralar ham ko‘rilmoqda. Bu islohotlar esa aholining ijtimoiy himoya darajasini oshirishga xizmat qilmoqda. Bu borada ijtimoiy himoyani qo‘llab-quvvatlash fuqarolarning ijtimoiy xavfsizligini ta’minlash, kambag‘allikni kamaytirish va inson salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Uning samarali faoliyati jamiyat farovonligi va davlatning barqaror rivojlanishida muhim o‘rin tutadi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirish mamlakatning barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta’minlash sharti bo‘lib hisoblanadi. Bu borada samarali ijtimoiy himoya tizimi aholining ehtiyojmand qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash, kambag‘allikni qisqartirish, ijtimoiy adolatni ta’minlash va inson kapitali rivojlanishi uchun qulay shart-sharoit yaratadi. Zamonaviy sharoitda ijtimoiy himoya tizimini raqamlashtirish, manzilli yordamni kuchaytirish, bandlikni ta’minlash, pensiya tizimini takomillashtirish hamda tibbiy va ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirish asosiy masala bo‘lib qolmoqda. Ushbu chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi aholi farovonligini yuksaltirish va jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu esa aholining turmush darajasini yaxshilash, ijtimoiy adolatni ta’minlash va jamiyatda barqaror taraqqiyotga erishishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullaeva Sh. Stages of improving the policy of social protection of the population. // Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali, 2024, 4(11). - 170.
2. Markaev Z., Aytboev M., Khaydarova D. Characteristics of the social protection system in rural society modernization: a policy approach. // E3S Web of Conferences 258, 05042 (2021), UESF-2021. - pp. 1-6.

3. Salimov Sh.Yu. Aholini ijtimoiy himoya qilish va uni yanada takomillashtirish muammolari. // “Oriental Art and Culture” Scientific-Methodical Journal, 1, IV/2019. - 77 b.
4. Banerjee A., Hanna R., Benjamin A.Olken, Lisker D.S. Social Protection in the Developing World. April, 2024. https://economics.mit.edu/sites/default/files/2023-08/Social_Protection_paper_manuscript.pdf